

УДК 630*5/.56(477.41)

РИЖОВ О.М., здобувач

Науковий керівник – **БРОВКО Ф.М.**, д-р с.-г. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

e-mail: ryzhovol@mail.ru

ЛАНДШАФТНО-ТАКСАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКРЕАЦІЙНИХ НАСАДЖЕНЬ УРОЧИЩА «ГРИГОРИ» – СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ ЗЕЛЕНОЇ ЗОНИ м. Біла Церква

Проведено аналіз ландшафтно-таксаційних особливостей рекреаційних насаджень урочища «Григори». Встановлено склад насаджень, вік, повноту, бонітет, тип лісорослинних умов, а також проведено оцінку естетичних показників і ступінь дегресії. Запропоновані заходи щодо оптимального планування рекреаційної діяльності на території досліджуваного урочища.

Ключові слова: рекреаційні насадження, тип лісу, бонітет, повнота.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми перш за все полягає в тому, що в останні десятиріччя значно зросла роль лісу як ресурсу сфери відпочинку, а його благотворний вплив на організм людини відомий вже давно, тобто люди все частіше прагнуть проводити більше свого відпочинку на природі. Однак, в результаті людської діяльності, ліси втрачають свої цінні властивості, тому їх збереження є одним з найважливіших завдань. Рекреаційна оцінка лісів допомагає нам визначити придатність лісів для відпочинку населення.

Об'єктом дослідження були лісові насадження урочища «Григори» Білоцерківського лісництва державного підприємства «Білоцерківське лісове господарство».

Предметом дослідження є рекреаційні властивості лісових біогеоценозів.

Метою досліджень є аналіз ландшафтно-таксаційних особливостей рекреаційного потенціалу насаджень зеленої зони міста Біла Церква.

Відповідно до мети, основними завданнями дослідження було:

- аналіз літературних джерел, в яких розглядаються проблеми рекреаційного лісокористування;
- аналіз лісотипологічних та лісотаксаційних характеристик насаджень урочища «Григори» Білоцерківського лісництва;
- розрахунок оцінок рекреаційного потенціалу окремих відділів і кварталів лісництва;
- розробка рекомендацій щодо оптимального планування рекреаційної діяльності на території досліджених урочищ.

Матеріал і методика досліджень. Характеристику насаджень опрацьовано за матеріалами постійних та тимчасових пробних площ та бази даних виробничого об'єднання «Укрдержліспроєкт». Ландшафтно-таксаційну характеристику насаджень здійснювали за загальноприйнятими у рекреаційному лісівництві та ландшафтній таксації методиками.

Результати досліджень та їх обговорення. Лісова рекреація, під якою розуміють різноманітні форми відпочинку в лісі, давно займає певне місце в житті суспільства, але в останні десятиліття вона перетворилася на потужний чинник антропогенного впливу на ліс. За А.І. Тарасовим [1], рекреаційне лісокористування – це сукупність явищ, що виникають у зв'язку з експлуатацією лісу для туризму і відпочинку. Сутність його полягає у двосторонньому зв'язку: вплив лісу на відпочиваючих і відпочиваючих на ліс. Вплив лісу – пасивний, вплив відпочиваючих, або рекреантів – активний.

Суб'єктами рекреаційного лісокористування є рекреанти і підприємства, що обслуговують їх безпосередньо в лісі. Рекреанти впливають на ліс самі, а також через:

- автомобілі, мотоцикли та інші транспортні засоби;
- спортивний і мисливський інвентар – велосипеди, лижі, зброю;
- тварин, яких населення використовує під час відпочинку в лісі – собак, коней тощо.

У процесі рекреації туристи та відпочиваючі використовують ліс для походів, поїздок, прогулянок; стоянки автомобілів, будинків на колесах, наметів, куренів із заготівлею лісоматеріалів та розчищення майданчиків; приготування їжі та обігріву з розпалюванням багаття і заготівлею дров; лікування, ігор, занять спортом; полювання, рибної ловлі, збирання грибів, ягід, плодів і квітів.

Всі ці заняття можуть бути віднесені до рекреації, якщо вони здійснюються задля відпочинку і не є виробничою діяльністю чи промислом [2]. Отже, рекреантом можна вважати кожного, хто прийшов у ліс не з метою роботи або заробітку.

На думку І.В. Тарасова [1], до рекреаційних лісів слід відносити території лісового фонду, які використовуються для різнобічної рекреаційної діяльності. Л.П. Рисін вважає [4], що до рекреаційних слід відносити тільки ті ліси, які призначені для відпочинку і підготовлені для нього, ведення господарства в яких орієнтоване в першу чергу на відпочинок населення. А.І. Тарасов серед характерних ознак рекреаційних лісів виділяє значну інтенсивність їх відвідування та наявність у них деяких витрат лісового господарства на рекреацію. Однак рекреанти не обмежуються використанням лише таких лісів, часто виїжджаючи за їх межі. У середньому на рекреаційні ліси припадає близько 80 % лісового відпочинку [1].

Для рекреаційного використання слід призначати лісові території з досить високим рекреаційним потенціалом – стійкі до рекреаційних навантажень і зручні для користування. Рекреаційний потенціал лісового ландшафту – це міра можливості виконання останнім рекреаційних функцій, обумовлена його природними властивостями і результатами діяльності людини.

Комплексна оцінка рекреаційного потенціалу ґрунтується на трьох основних показниках: привабливість, комфортність і стійкість [4].

Рекреаційні ліси, тобто ліси зелених зон, міські парки і лісопарки мають бути підготовлені для масового повсякденного відпочинку населення.

До власне рекреаційних лісів, розташованих поза міською межею, належать ліси зелених зон – оточуюча місто територія, формування якої підпорядковане формуванню природоохоронних та рекреаційних функцій.

Зелені зони виділяються на землях лісового фонду, розташовуються за межами міської території – зоні транспортної доступності міського та приміського транспорту. Поділяються вони на три господарські частини з різним рівнем ведення лісового господарства: паркову, лісопаркову і лісогосподарську.

До паркової частини можуть бути віднесені парки і лісопарки з елементами благоустрою, що мають чіткі межі, композиційний центр, розгалужену дорожньо-стежкову мережу.

Лісопаркова частина зеленої зони виділяється на території лісового фонду в радіусі 10–15 км від міста.

У лісопаркову зону включаються лісові ділянки, розташовані в мальовничій місцевості, поблизу залізничних і шосейних доріг, річок та інших водних об'єктів, які є улюбленим місцем відпочинку населення, а також лісові масиви, які за своїми естетичними властивостями перевершують інші насадження і можуть стати інтенсивно відвідуваними після проведення робіт з благоустрою. Господарство тут має бути спрямоване на створення переважно різновікових, мішаних і складних за складом насаджень, мальовничо поєднаних деревно-чагарникових порід, спрямованих на поліпшення санітарно-гігієнічних функцій лісу шляхом проведення лісогосподарських заходів з елементами паркового благоустрою, на створення єдиної ландшафтно-планувальної та об'ємно-просторової структури.

Лісогосподарська частина зеленої зони розташовується в радіусі наступному за лісопарковою частиною, на відстані 10–50 км від міста. Зі збільшенням кількості особистих автомобілів та мережі приміських автобусних маршрутів віддалені лісові масиви стають більш доступними.

Решту лісу, що виконує рекреаційні функції, становить той фонд, який може бути використаний для неорганізованого короткотривалого відпочинку та розширення існуючих зон відпочинку.

Залежно від наслідків рекреаційного впливу на насадження виділяють п'ять стадій дигресії:

1. Площа стежок займає до 5 % території. Трав'яний покрив незайманий. Підстилка не порушена. Підріст, підлісок і трав'яний покрив відповідають типу умов місцезростання.

2. Стежки і дороги займають до 10 % загальної площі ділянки. Трав'яний покрив мало порушений з добре вираженою ярусністю, бур'яни відсутні. Відновлення деревних порід задовільне, є самосів корінних порід. Переважають дерева доброго та задовільного стану.

3. Площа стежок, доріг та витоптаних ділянок займає 10–30 % території. Серед лісових трав багато бур'янів, не характерних для даного типу лісорослинних умов. Ярусність трав'яного покриву ще зберігається. Підріст мало диференційований, майже відсутній самосів корінних порід.

4. Стежково-дорожна мережа та витоптані ділянки займають 30–60 % території. Трав'яний покрив деградований, за фітомасою та видовим складом у ньому переважають нетипові для даних умов рослини. Підріст та підлісок зустрічаються у вигляді куртин.

5. Витоптані ділянки з'єднуються між собою, площа стежок займає понад 60 % території. Трав'яний покрив утворений здебільшого бур'янами. Підріст практично відсутній. Дорослі дерева мають механічні пошкодження, заражені хворобами, у значної частини дерев корені оголені і виступають на поверхню.

Критичною стадією вважають третю, за якої лісове насадження втрачає здатність до самовідновлення і потребує реконструктивних заходів [3].

Величина допустимих рекреаційних навантажень на насадження залежить від типу лісу, віку деревостанів та інших факторів. Складні типи лісу, як правило, стійкіші до навантажень, з віком стійкість деревостанів зростає. Якщо в умовах свіжого субору та свіжого складного субору в молодняках допустиме навантаження на 1 гектар насаджень складає 1–2 людино-години, то у насадженнях старшого віку воно зростає до 13–17 людино-годин [5].

З метою аналізу ландшафтно-таксаційних особливостей рекреаційного потенціалу насаджень зеленої зони м. Біла Церква нами було детально обстежено лісові масиви урочища «Григори» Білоцерківського лісництва державного підприємства «Білоцерківське лісове господарство». Під час проведення ландшафтно-таксації на кожній ділянці визначили склад та вік деревостанів, тип ландшафту, здійснювали розподіл площ насаджень за класами віку (рис. 1), повнотою (рис. 2,3), типами лісу (рис. 4), класами бонітету (рис. 5), встановлювали рекреаційну та естетичну оцінку насаджень, стадію рекреаційної дигресії, що дало змогу виділити характерні особливості формування господарських секцій лісостанів, з подальшим найефективнішим рекреаційним використанням.

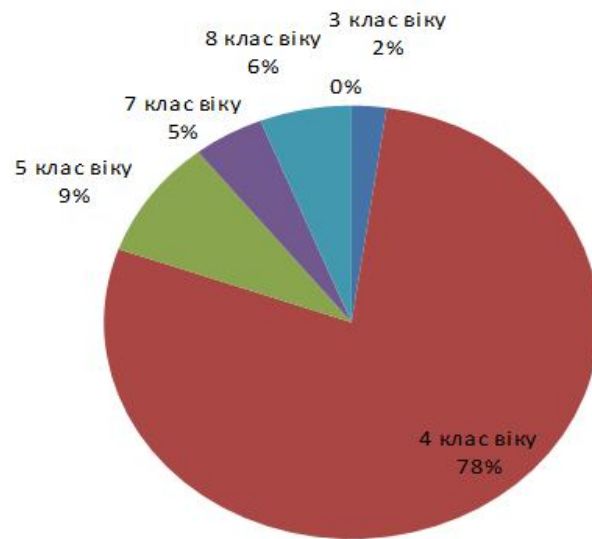


Рис.1. Розподіл вкритих лісовою рослинністю земель урочища «Григори» за класами віку.

Загальна естетична оцінка території урочища близька до середньої. До 1 класу естетичної оцінки належить 123,1 га (42 %) території урочища, до 2 – 77,7 га (26 %), до 3 – 63,6 га (22 %), до 4 класу – 29,0 (10 %) території урочища.

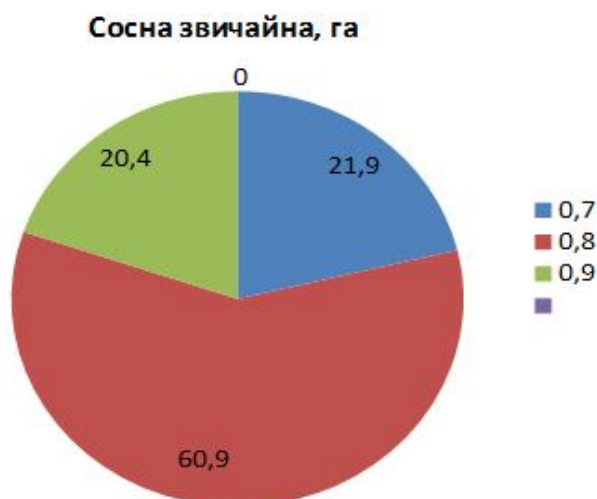


Рис.2. Розподіл земель урочища «Григори», вкритих насадженнями сосни звичайної (*Pinus silvestris* L.), за повнотою.



Рис.3. Розподіл земель урочища «Григори», вкритих насадженнями дуба звичайного (*Quercus robur* L.), за повнотою.

За рекреаційною деградованістю лісові насадження урочища «Григори» розподіляються таким чином: 88 % території належить до першої стадії дигресії, 12 % – до другої.

У деревостанах переважають закриті простори з горизонтальною зімкнутістю (98 %), закритих просторів з вертикальною зімкнутістю – 2 %.

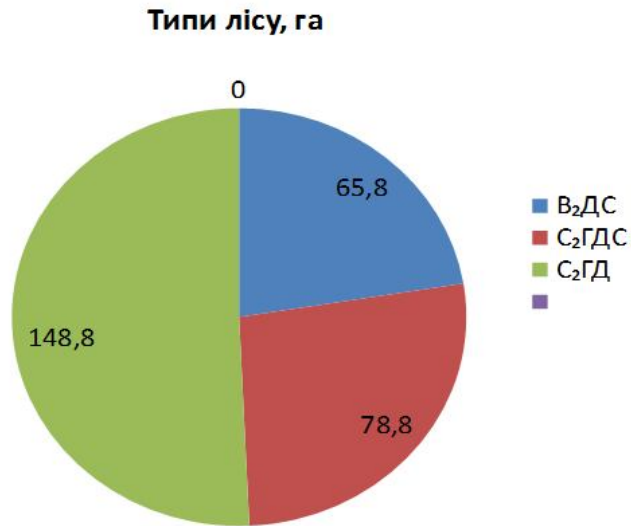
Лісові насадження урочища «Григори» характеризуються наступним породним складом: дубове – 61 %, соснове господарство складає 35 %, липове – 3%, ясеневе – 1 %, отже за фітонцидністю вони належать до 1 групи [5].

За віковою структурою: насадження 3 класу віку – 6,7 га (2 %), 4 – 229,5 га (78 %), 5 – 26,1 га (9 %), 7 – 13,6 га (5 %) і 8 класу віку – 17,6 га (6 %) лісових насаджень.

Проаналізувавши вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки можна стверджувати, що понад 80 % характеризуються повнотою 0,7-0,8.

Низькоповнотні деревостани зосереджені в дубовому господарстві і складають близько 9 %. Високоповнотні деревостани (майже 35 %) характерні для соснового господарства.

У деревостанах даного урочища виділено три типи лісу (рис. 4). Найбільші площі займають свіжі типи лісу, найпоширенішим є свіжа грабова судіброва (148,8 га або 51 %). Свіжий грабово-дубово-сосновий сугрудок займає 78,8 га або 27 %, свіжий дубово-сосновий субір – 65,8 га або 22 %.



**Рис.4. Розподіл вкритих лісовою рослинністю земель
урочища «Григори» за типами лісу.**

Ефективно використовуючи ґрунтово-кліматичні умови, деревостани характеризуються 1а-2 класами бонітету (рис.5): 1а клас бонітету – 25,3 га (9 %), 1 клас бонітету – 76,2 га (26 %), 2 клас бонітету – 102,1 га (35 %). Низькопродуктивні лісостани займають невелику площу: 3 клас бонітету – 56,9 га (19 %), 4 клас бонітету – 32,9 га (11 %).



Дуб звичайний, га

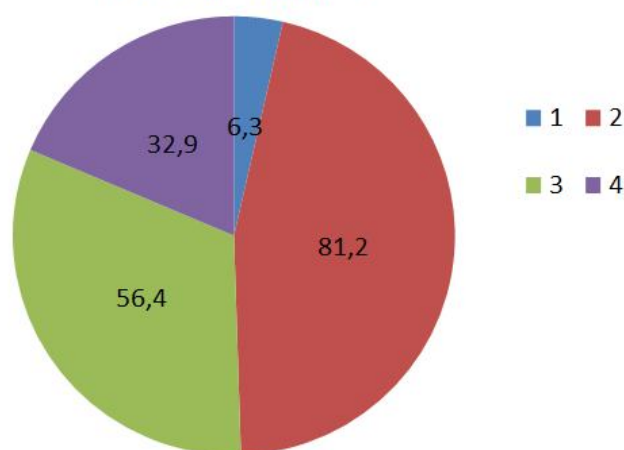


Рис.5. Розподіл вкритих лісовою рослинністю земель урочища «Григори» за класами бонітету.

Висновки. Результати розрахунку рекреаційних оцінок та їх аналізу дозволяють зробити наступні висновки:

- лісові насадження урочища «Григори» Білоцерківського лісництва характеризуються середніми оцінками естетичних, санітарно-гігієнічних, технологічних властивостей та є відносно стійкими до рекреаційних навантажень;

- визначено, що екологічні особливості лісів лісостепової зони південної частини Київської області, які сприяють підвищенню їх рекреаційних оцінок, залежать від типу лісорослинних умов, породного складу і віку насаджень, відповідності деревостану типу лісорослинних умов, рельєфу місцевості. Переважання тіньового і напівтіньового типів світлової структури насаджень одночасно знижує оцінку естетичних властивостей і сприяє зростанню стійкості насаджень до рекреаційних навантажень;

- з'ясовано, що зниження рекреаційного потенціалу насаджень урочища «Григори» обумовлено такими екологічними особливостями як домінування насаджень з невеликим видовим різноманіттям, їх висока повнота, рівномірне розміщення деревостану, висока щільність підросту і підліску;

- рекреаційні властивості лісонасаджень на всій вивченій території характеризуються великою схожістю, що пов'язано з відсутністю значних відмінностей основних лісотипологічних і лісотаксаційних показників;

- особливості рекреаційного потенціалу насаджень Білоцерківського лісництва обумовлені тим, що головною метою під час формування лісових культур на цій території було створення стійких високопродуктивних насаджень, які б сприяли поліпшенню санітарно-гігієнічних і мікрокліматичних характеристик прилеглої території. При цьому естетичні характеристики були другорядними;

- лісогосподарськими заходами, які сприятимуть поліпшенню рекреаційних властивостей урочища «Григори» є проведення рубок формування та оздоровлення лісів, виділення та облаштування місць для відпочинку рекреантів, поліпшення естетичних властивостей насаджень за рахунок введення високодекоративних кущів у тому числі інтродуцентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тарасов А.И. Рекреационное лесопользование / А.И. Тарасов. – М.: Агропромиздат, 1986. – 176 с.
2. Мелехов И.С. Лесоведение: Учебник для вузов. 3-е изд. / И.С. Мелехов. – М.: МГУЛ, 2004. – 398 с.
3. Бобров Р.В. Лесная эстетика / Р.В. Бобров. – М.: Агропромиздат, 1989. – 191с.
4. Природные аспекты рекреационного использования леса / Под ред. Л.П. Рысина. – М.: Наука, 1987. – 167 с.
5. Генсирук С.А. Рекреационное использование лесов / С.А. Генсирук, М.С. Нижник, Р.Р. Возняк. – К.: Урожай, 1987. – 248 с.

Ландшафтно-таксационные особенности рекреационных насаждений урочища «Григоры», составной части зелёной зоны г. Белая Церковь

О.М. Рыжов

Проведен анализ ландшафтно-таксационных особенностей рекреационных насаждений урочища «Григоры». Определен состав насаждений, возраст, полнота, бонитет, тип лесорастительных условий, а также проведена оценка эстетических показателей и степень депрессии. Предложены мероприятия для оптимального планирования рекреационной деятельности на территории исследуемого урочища.

Ключевые слова: рекреационные насаждения, тип леса, бонитет, полнота.

Landscape taxation peculiarities of recreation plantings of Grygory wood as a component of green zone of Bila Tserkva

O. Ryzhov

The paper deals with the analysis of landscape taxation peculiarities of recreation plantings of Grygory wood. The contents of the plantings their age, thickness, assessment and type of forest growing condition was defined. Estimation of aesthetic indexes and depression level is done. Measures for optimal planning of recreation activity on the territory of the examined wood are suggested.

Key words: recreation plantings, wood type, assessment, thickness.